

VISUOMENĖS SVEIKATA

Narkotikų vartojimo paplitimas tarp Klaipėdos profesinių mokyklų moksleivių 2004–2006 m.

Dalia Jurgaitienė, Apolinaras Zaborskis¹, Linas Šumskas¹

Klaipėdos universitetas, ¹Kauno medicinos universiteto Biomedicininis tyrimų institutas

Raktažodžiai: narkotikai, marihuana, paplitimas, paaugliai, profesinės mokyklos.

Santrauka. Tyrimo tikslas. Įvertinti narkotikų paplitimą ir jo pokyčius tarp Klaipėdos miesto profesinių mokyklų pirmojo kurso moksleivių 2004–2006 m. bei nustatyti narkotikų vartojimo sąsajas su psichosocialiniais veiksniais.

Tiriamųjų kontingentas ir metodai. Klaipėdos miesto profesinėse mokyklose atliktos dvi pirmojo kurso moksleivių anketinės apklausos: 2004 m. (n=912) ir 2006 m. (n=342). Tirti 16–19 metų paaugliai. Anoniminės apklausos metu klausta, ar tiriamasis kada nors yra vartojęs marihuaną ir kitus kanapių produktus, „klubinius“ narkotikus (amfetaminus, ekstazę, LSD), injekcinius narkotikus, kitokius narkotikus. Tiriamieji buvo priskirti vartojusiųjų narkotikus grupei, jei nurodė nors kartą vartoję bet kurį narkotiką.

Rezultatai. 2004 m. bet kurį narkotiką nors kartą vartoję prisipažino 56,0 proc. vaikinių ir 42,0 proc. merginų. Standartizavus duomenis pagal mokyklos baigimo vietą (Klaipėdos mieste ar kitur), 2006 m. užfiksuotas narkotikų paplitimo padidėjimas tarp vaikinių iki 65,5 proc. ($p<0,05$), tarp merginų – iki 44,0 proc. ($p>0,05$). Narkotikų vartojimo paplitimas daugiausia padidėjo tarp 19 metų vaikinių ir tarp 16–17 metų merginų. 2006 m. šio amžiaus grupių moksleiviai turėjo 2,48 (95 proc. PI: 0,95–6,48) ir 1,62 (95 proc. PI: 0,97–2,73) karto didesnę galimybę vartoti narkotikus palyginus su 2004 m. Merginų grupėje reikšmingai padidėjo (nuo 21,5 iki 29,8 proc.) „klubinių“ narkotikų vartojimas ir pagal šį rodiklį merginos pralenkė vaikus. Narkotikų rūšių skaičius, tenkantis vienam vartojusiam narkotikus vaikiniui, išaugo nuo 1,57 iki 1,63 ($p>0,05$), vienai merginai – nuo 1,49 iki 1,88 ($p<0,001$). 2004–2006 m. stiprėjo socialinių ir elgsenos veiksmų sąsajos su narkotikų vartojimu. Moksleivių narkotikų vartojimas buvo reikšmingai susijęs su mokyklos baigimo vieta (baigusieji mokyklą Klaipėdos mieste dažniau vartojo narkotikus), bendravimu su draugais dažnai vartojančiais narkotikus, dalyvavimu vakarėliuose, kur paaugliai vartoja narkotikus, gautais pasiūlymais išbandyti narkotikus bei su pačių paauglių girtavimu ir rūkymu.

Išvada. 2004–2006 m. tarp Klaipėdos miesto profesinių mokyklų moksleivių daugelis narkotikų vartojimo rodiklių išaugo. Narkotikų vartojimo prevencija Klaipėdos mieste turi būti vykdoma integruotai, pirmiausia įtraukiant bendrojo bei profesinio ugdymo įstaigų pedagogus, taip pat visuomenės sveikatos specialistus, socialinius darbuotojus, jaunimo psichologus, įvairias valstybines ir nevyriausybinės organizacijas.

Įvadas

Lietuvoje kaip ir kitose šalyse sparčiai didėja narkotikų pasiūla. Nauji sintetiniai preparatai (ekstazis, LSD, amfetaminai, metamfetaminai ir kt.) tvirtai įsigali juodojoje rinkoje, netgi vadinami „klubiniais“ narkotikais. Marihuaną, hašišą neatsakingai bandoma traktuoti kaip lengvus ir nepavojingus narkotikus, tuo tarpu rinkoje kasmet pasirodo vis stipresnės kanapių rūšys. Heroinas, kurio iki 1997 m. Lietuvoje beveik nebuvo, šiandien jau tapo ne tik didmiesčių, bet ir mažesnių miestų kasdienybe (1–3).

Dėl šių priežasčių pastaraisiais metais Lietuvoje

pastebima aiški narkotikus vartojančių asmenų jaunėjimo tendencija. Lietuvoje kaip ir kitose ES šalyse paaugliai bei jaunuoliai tapo pažeidžiamiausia nuo narkotikų visuomenės dalimi (3–7). ESPAD (2003, 2007) tyrimai rodo, kad bet kokį narkotiką nors kartą gyvenime buvo vartoję daugiau nei 15 proc. 15–16 metų Lietuvos moksleivių (4).

Profesinių mokyklų moksleivių tyrimai rodo, kad nelegalūs narkotikai 2–3 kartus dažniau paplitę profesinio ugdymo mokyklose nei tarp bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių (8–11). Be to, skirtingų tyrimų įrodyta, kad narkotikus dažniausiai bando vartoti

14–16 metų vaikai, o didžiausias jų vartotojų procentas nustatomas tarp 17–18 metų paauglių (7, 12, 13).

Nepaisant tyrėjų susidomėjimo paauglių narkomanija, jos problemos profesinio ugdymo mokyklose išsamiau nėra tyrinėtos. Šio tyrimo tikslas – palyginti narkotikų vartojimo paplitimą tarp Klaipėdos miesto profesinių mokyklų pirmojo kurso moksleivių 2004 ir 2006 m., nustatyti šio paplitimo sąsajas su psichosocialiniais veiksniais.

Tirtųjų kontingentas ir tyrimo metodai

Šešiose Klaipėdos miesto profesinėse mokyklose atlikti du vienmomentiniai epidemiologiniai tyrimai – pirmojo kurso moksleivių anketinės apklausos. Pirmoji apklausa atlikta 2004 m. balandžio-gegužės mėn., antroji – 2006 m. balandžio-gegužės mėn.

Šiuo laikotarpiu (2004 ir 2006) miesto profesinėse mokyklose pirmajame kurse iš viso mokėsi 1697 ir 1599 moksleiviai. Tiriamųjų kontingentas buvo suformuotas kiekvienoje mokykloje atsitiktinės atrankos būdu, atrankos vienetas (klasteris) buvo klasė.

Pirmosios apklausos metu surinktos 954 anketos, tačiau, patikrinus duomenų kokybę, galutinei analizei panaudota 912 anketų: 507 (55,6 proc.) vaikinių ir 405 (44,4 proc.) merginų. Tai sudarė 84,7 proc. numatytų apklausti moksleivių. Antrosios apklausos metu surinktos 358 anketos, panaudotos 342: 191 (55,8 proc.) vaikinų ir 151 (44,2 proc.) merginų (atsako dažnis – 81,3 proc., 2006 m.).

Vertinant profesinių mokyklų moksleivius atsižvelgta, ar tiriamieji yra iš Klaipėdos miesto, ar jie

atvykę mokytis iš kitur. Palyginus 2004 ir 2006 m. ištirtą kontingentą, paaiškėjo, kad antrajame tyrime buvo statistiškai reikšmingai didesnis procentas moksleivių, atvykusių mokytis iš kitur. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal tyrimo metus, lytį ir mokyklos baigimo vietą pateikiamas 1 lentelėje.

2004 m. tyrime dalyvavo 16–19 metų moksleiviai, kurių amžiaus vidurkis buvo 17,5 metų, 2006 m. tyrime dalyvavusių moksleivių amžius buvo 17,7 metų ($p>0,05$). Abejose apklausose skaitlingiausia buvo 17-mečių grupė – iš viso 601 (47,9 proc.) moksleivis. Kadangi 16-mečių grupė buvo maža (44 respondantai), analizuojant duomenis, ji buvo sujungta su 17-mečių grupe.

Apklausos anketoje buvo 39 klausimai, sudarę šias grupes: 1) bendrieji klausimai (lytis, amžius, gyvenamoji vieta ir vieta, iš kurios atvyko mokytis į Klaipėdą); 2) klausimai apie tiriamųjų požiūrį į narkotikus, narkotikų vartojimą ir narkomaniją kaip reiškinį; 3) klausimai apie įvardytą nelegalių narkotikų vartojimą, vartojimo dažnumą ir vartojimo priežastis; 4) klausimai apie tiriamųjų laisvalaikį, elgesį, žalingus įpročius ir kt.

Taigi, įvertinta, ar tiriamasis kada nors yra vartojęs šių grupių narkotikų: 1) marihuaną ir kitus kanapių produktus, 2) „klubinius“ narkotikus (amfetaminus, ekstazį, LSD), 3) injekcinius narkotikus, 4) kitokius narkotikus. Tiriamieji buvo priskirti narkotikus vartojusiųjų grupei, jei nurodė vartoję nors vieną narkotiką iš išvardytų grupių.

Duomenų statistinė analizė atlikta naudojant SPSS

1 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal tyrimo metus, lytį ir mokyklos baigimo vietą.

Lytis	Tyrimo metai		Kurioje vietovėje baigė mokyklą		Iš viso
			Klaipėdoje	ne Klaipėdoje	
Vaikiniai	2004 m.	n proc.	265 52,3	242 47,7	507 100,0
	2006 m.	n proc.	67 35,1	124 64,9	191 100,0
	Iš viso	n proc.	332 47,6	366 52,4	698 100,0
	$\chi^2=16,44$; lls=1; $p<0,001$				
Merginos	2004 m.	n proc.	226 55,8	179 44,2	405 100,0
	2006 m.	n proc.	43 28,5	108 71,5	151 100,0
	Iš viso	n proc.	269 48,4	287 51,6	556 100,0
	$\chi^2=32,89$; lls=1; $p<0,001$				

(versija 11.0) programinį paketą. Hipotezės apie dviejų kiekybinių požymių vidurkių bei dviejų procentinių dydžių lygybę patikrintos atitinkamai t ir z testais. Hipotezės apie požymių tarpusavio priklausomybę patikrintos remiantis chi kvadrato (χ^2) testu. Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p \leq 0,05$.

Siekiant nustatyti, ar pasirinkti veiksniai susiję su narkotikų vartojimu, taikyta logistinės regresijos analizė (vienaveiksnė ir daugiaveiksnė). Šios analizės būdu apskaičiuotas galimybių santykis (GS) ir jo 95 proc. pasikliautinis intervalas (PI). Tokios analizės metu į modelį buvo įtraukiami tik tie veiksniai, kurie, veikdami kartu, statistiškai reikšmingai buvo susiję su narkotikų vartojimu.

Atlikdami tyrimus 2006 m., bandėme išsiaiškinti, ar tyrimo dalyvių skirtingas amžius, mokyklos baigimo vieta ir kiti veiksniai 2004 ir 2006 m. nedaro įtakos tyrimo rezultatams. Norint išvengti iškraipiančios šių veiksmų įtakos, duomenys buvo standartizuoti. Kadangi narkotikų vartojimas skyrėsi tarp vaikų ir merginų, jų apklausų duomenys analizuoti atskirai.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo duomenimis, 2004 m. bet kurį narkotiką nors kartą buvo vartoję 56,0 proc. profesinių mokyklų vaikų ir 42,0 proc. merginų (iš viso 49,8 proc.). 2006 m. šie rodikliai išaugo: nors kartą narkotikų buvo vartoję 59,7 proc. vaikų ir 43,0 proc. merginų (iš viso 52,3 proc.), tačiau pokytis nebuvo statistiškai

reikšmingas (2 lentelė).

Palyginus narkotikus vartojusių paauglių pasiskirstymą pagal amžių 2004 ir 2006 m., pastebėta, kad narkotikų vartojimo paplitimas reikšmingiau padidėjo tarp vyriausių (19 metų) tyrime dalyvavusių vaikų (nuo 57,7 iki 77,1 proc.) ir tarp jauniausių (16–17 metų) tyrime dalyvavusių merginų (nuo 37,0 iki 48,8 proc.). Palyginus su 2004 m., 2006 m. šio amžiaus grupių moksleiviai turėjo 2,48 karto (95 proc. PI: 0,95–6,48) ir 1,62 (95 proc. PI: 0,97–2,73) didesnę galimybę pradėti vartoti narkotikus.

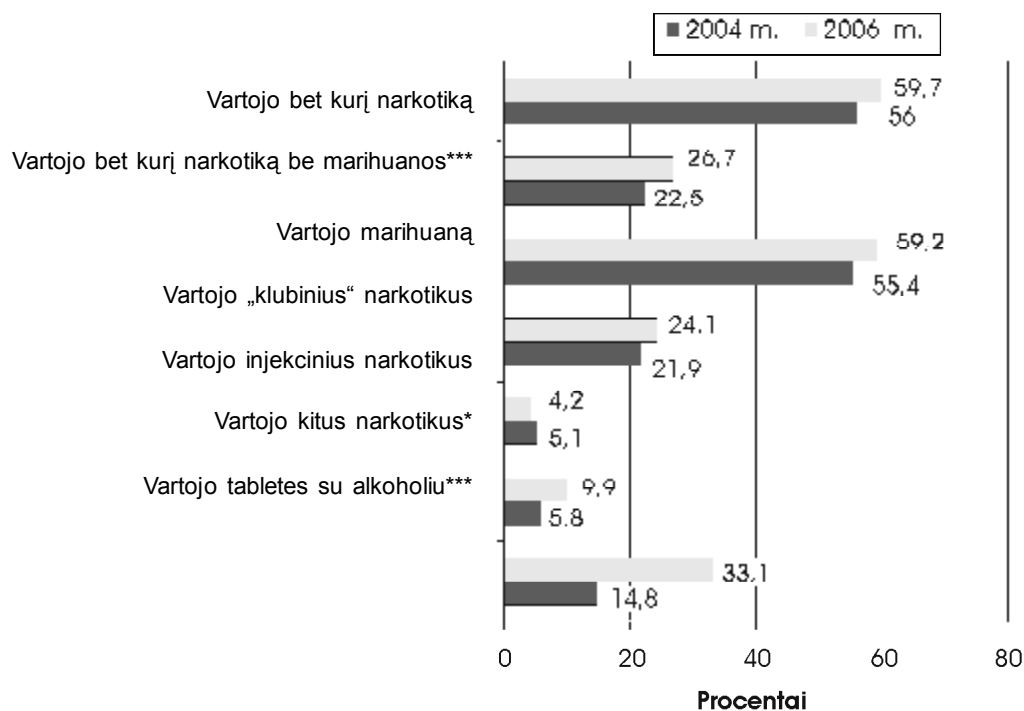
Iš visų narkotikų rūšių tiriamieji dažniausiai nurodė marihuaną, kurią vartoję prisipažino vaikinai beveik dukart dažniau nei merginos (1 ir 2 pav.). Tiriamuoju laikotarpiu nustatytas nežymus šio narkotiko vartojimo paplitimo padidėjimas: vaikų grupėje nuo 55,4 iki 59,2 proc. ($p > 0,05$), merginų – nuo 26,9 iki 33,1 proc., ($p > 0,05$). Tačiau pastebėtas reikšmingas „klubinių“ narkotikų vartojimo paplitimo didėjimas (nuo 21,5 iki 29,8 proc., $p = 0,04$) tarp merginų. Pagal šį rodiklį merginos netgi pralenkė vaikus. Tuo tarpu tarp vaikų sparčiau plito „kitų narkotikų“ vartojimas – padidėjo 1,7 karto (nuo 5,8 iki 9,9 proc., $p = 0,052$).

Taip pat įvertintas bet kokių narkotikų, išskyrus marihuaną, vartojimas. Tiek vaikinai, tiek merginos 2006 m. bet kokius narkotikus, išskyrus marihuaną, vartojo dažniau nei 2004 m., nors vaikų grupėje vartojimo dažnio pokytis per dvejus metus nebuvo reikšmingas.

2 lentelė. Narkotikus vartojusių moksleivių pasiskirstymas pagal amžių ir lytį 2004 ir 2006 m. bei pokyčio įvertinimas galimybių santykiu (GS)

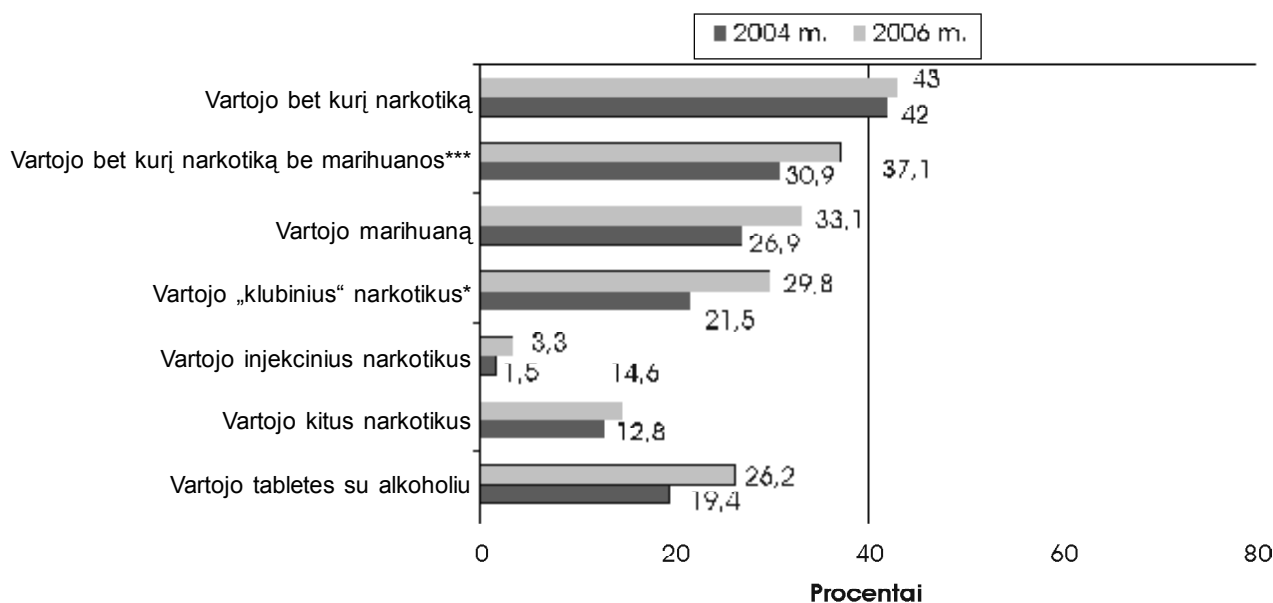
Lytis	Amžius, metais	2004 m. (n=507)		2006 m. (n=191)		GS	95 proc. PI	p
		n	proc.	n	proc.			
Vaikinai	16 ir 17 metų	152	53,4	44	55,0	1,06	0,64–1,73	0,838
	18 metų	102	59,3	43	56,6	0,89	0,52–1,54	0,688
	19 metų	30	57,7	27	77,1	2,48	0,95–6,48	0,065
	Iš viso	284	56,0	114	59,7	1,16	0,83–1,63	0,383
	$\chi^2=76$; lls=2; $p=0,683^*$							
		2004 m. (n=405)		2006 m. (n=151)				
Merginos	16 ir 17 metų	74	37,0	40	48,8	1,62	0,97–2,73	0,068
	18 metų	70	53,4	17	43,6	0,67	0,33–1,38	0,282
	19 metų	26	35,1	8	26,7	0,67	0,26–1,72	0,406
	Iš viso	170	42,0	65	43,0	1,05	0,72–1,52	0,820
	$\chi^2=3,06$; lls=2; $p=0,216^*$							

*Tiesioginė standartizacija pagal amžių atsižvelgiant į 2004 m. duomenis

1 pav. Narkotikų vartojimo 2004 ir 2006 m. palyginimas vaikinų grupėje

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ lyginant su 2004 m.

2 pav. Narkotikų vartojimo 2004 ir 2006 m. palyginimas merginų grupėje

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ lyginant su 2004 m.

Vartoję narkotikus paaugliai mėgo svaigintis, vartodami įvairias tabletes su alkoholiniais gėrimais. Atliktų apklausų duomenys parodė, kad tabletes su alkoholiu vartojusių paauglių skaičius išaugo: vaikinų grupėje – nuo 14,8 proc. iki 33,1 proc. ($p < 0,001$); merginų grupėje – nuo 19,4 proc. iki 26,2 proc. ($p = 0,092$).

Atlikdami 2006 m. tyrimą, bandėme išsiaiškinti, ar tyrimo dalyvių sudėtis pagal amžių, mokyklos baigimo vietą yra panaši kaip 2004 m. Paaiškėjo, kad 2006 m. santykinai mažiau nei 2004 m. tyrime dalyvavo moksleivių, baigusių mokyklą Klaipėdos mieste. Anksčiau atlikta analizė parodė, kad Klaipėdos moksleiviai narkotikus vartojo dažniau nei atvykę iš kitų

vietovių moksleiviai. Atsižvelgus į tai, taikyta tiesioginė duomenų standartizacija ir narkotikų vartojimo paplitimas 2006 m. perskaičiuotas (3 lentelė).

Nustatyta, kad 2006 m. narkotikų vartojimo paplitimas tarp vaikinų yra 65,5 proc., tarp merginų – 44,4 proc. Palyginus su 2004 m. duomenimis, vaikinų grupėje paplitimas statistiškai reikšmingai padidėjo 9,5 proc. ($p=0,021$), o merginų grupėje (2,4 proc.) paplitimo padidėjimas buvo nereikšmingas. Išryškėjo ir daugiau reikšmingų pokyčių: vaikinų grupėje tapo dažnesnis marihuanos ir kitų kanapių produktų, kitų narkotikų ir tablečių su alkoholiu vartojimas; merginų grupėje – marihuanos ir kitų kanapių produktų, „klubinių“ narkotikų ir tablečių su alkoholiu vartojimas. Tarp abiejų lyčių moksleivių grupių nustatytas visų narkotikų rūšių be marihuanos vartojimo padidėjimas. Jei 2006 m. ištirtų moksleivių sudėtis būtų išlikusi tokia pat kaip 2004 m., t. y. nebūtų sumažėjęs vietinės mokyklas baigusiu moksleivių procentas, tai narkotikų vartojimo paplitimo rodikliai tarp miesto profesinių mokyklų moksleivių 2006 m. būtų žymiai aukštesni nei nustatyti.

Palyginus 2004 ir 2006 m. tyrimų duomenis, pastebėta, kad pastaraisiais metais moksleiviai buvo dažniau vartoję ne vieną kurią nors narkotikų rūšį, o kelias (4 lentelė). Ypač padaugėjo merginų, išbandžiusių dvi ir tris narkotikų rūšis. Nelegalių narkotikų rūšių skaičius (išvestinis rodiklis), tenkantis vienai narkotikus vartojusiai merginai, per dvejus metus išaugo nuo 1,49 iki 1,88 ($p<0,001$), o vienam vartojusiam vaikinui – nuo 1,57 iki 1,63 ($p>0,05$). Tarp visų tyrime dalyvavusių moksleivių 2004 m. 3,2 proc. buvo reguliarių „klubinių“ narkotikų vartotojų, o 2006 m. šis skaičius reikšmingai išaugo iki 6,4 proc ($p=0,009$).

Taigi, 2006 m. tyrimų duomenų pokyčiai rodo, kad narkotikų vartojimo problema tarp Klaipėdos miesto profesinių mokyklų moksleivių didėja: mažėja atsitiktinių vartotojų, išbandžiusių tik vienos rūšies narkotikų (dažniausiai marihuaną) vieną ar keletą kartų, o daugėja reguliarių narkotikų vartotojų. Deja, išbandžiusių ne vieną, o kelias narkotikų rūšis.

Norėdami išsiaiškinti, kokie veiksniai sąlygoja tokius pokyčius, taikydami vienaveiksę logistinę regresiją, apskaičiavome ir palyginome narkotikų vartoji-

3 lentelė. Narkotikų vartojimas (proc.) 2004 ir 2006 m.: nestandartizuoti ir standartizuoti rodikliai pagal mokyklos baigimo vietą

Lytis	Narkotikų rūšis	Nestandartizuoti rodikliai		Standartizuoti rodikliai	
		2004 m.	2006 m.	2004 m.	2006 m.
Vaikiniai	Bet kuris narkotikas	56,0	59,7	56,0	65,5*
	Bet kuris narkotikas be marihuanos ir kitų kanapių produktų	22,5	26,7	22,5	31,9*
	Marihuana ir kiti kanapių produktai	55,4	59,2	55,4	65,3*
	„Klubiniai“ narkotikai (amfetaminai, ekstazis, LSD)	21,9	24,1	21,9	28,4
	Injekciniai narkotikai	5,1	4,2	5,1	6,3
	Kiti narkotikai	5,8	9,9*	5,8	12,6**
	Tabletės ir alkoholis	14,8	33,1***	14,8	37,3***
Merginos	Bet kuris narkotikas	42,0	43,0	42,0	44,4
	Bet kuris narkotikas be marihuanos ir kitų kanapių produktų	30,9	37,1***	30,9	38,6*
	Marihuana ir kiti kanapių produktai	26,9	33,1	26,9	34,4*
	„Klubiniai“ narkotikai (amfetaminai, ekstazis, LSD)	21,5	29,8*	21,5	31,3**
	Injekciniai narkotikai	1,5	3,3	1,5	3,5
	Kiti narkotikai	12,8	14,6	12,8	15,4
	Tabletės ir alkoholis	19,4	26,2	19,4	27,3*

* $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$ lyginant su 2004 m.

4 lentelė. Vienos ar kelių narkotikų rūšių vartojimo 2004 ir 2006 m. palyginimas

Narkotikų rūšių skaičius	Vartojimo dažnis (proc.)			
	Vaikiniai (n=398)		Merginos (n=235)	
	2004 m. (n=284)	2006 m. (n=114)	2004 m. (n=170)	2006 m. (n=65)
Vartojo tik vieną narkotikų rūšį	61,2	56,1	60,6	33,8
Vartojo dvi narkotikų rūšis	26,4	28,1	31,8	47,7
Vartojo tris narkotikų rūšis	6,9	12,3	5,3	15,4
Vartojo keturias narkotikų rūšis	5,4	3,5	2,4	3,1
Chi kvadrato (χ^2) testas	$\chi^2=3,82$; lls=3; p=0,282		$\chi^2=15,64$; lls=3; p=0,001	
Narkotikų rūšių skaičius, tenkantis vienam vartotojui (išvestinis rodiklis)	1,57	1,63	1,49	1,88*

*p<0,05 lyginant 2004 ir 2006 m.

mo galimybių santykį 2004 ir 2006 m., veikiant įvairiems socialinės aplinkos veiksniams. Statistiškai reikšmingas požymių sąveikas, nustatytas nors viename iš tyrimų, pateikiame 5 lentelėje.

Moksleivių narkotikų vartojimas susijęs su mokyklos baigimo vieta (Klaipėdoje ar kitur), bendravimu su draugais, dažnai vartojančiais narkotikus, dalyvavimu vakarėliuose, kuriuose paaugliai vartoja narkotikus, gautu pasiūlymu išbandyti narkotikų, pačių paauglių girtavimu ir rūkymu. Remiantis paskaičiavimais, daugumos požymių sąveika su paauglių narkotikų vartojimu, išreikšta galimybių santykiu, 2006 m. buvo stipresnė nei 2004 m.

Profesinių mokyklų moksleiviai, baigę Klaipėdos mieste esančias mokyklas, turėjo didesnę galimybę vartoti narkotikus nei atvykusieji mokyti iš kitų vietovių (Klaipėdos arba kitų Vakarų Lietuvos rajonų). 2006 m. šio požymio sąsaja su paauglių narkotikų vartojimu buvo stipresnė nei 2004 m. Merginų grupėje galimybių santykio pokytis buvo statistiškai reikšmingas (padidėjo nuo 1,14 iki 4,14; p=0,010).

Galimybę tapti narkotikų vartotoju ypač didino pažintis su draugais, reguliariai vartojusiais kanapių produktus arba dažnai vartojusiais „klubinius“ narkotikus. Tiriamuoju laikotarpiu ši galimybė buvo stipriau susijusi su vaikinų narkotikų vartojimu. Nuo 2004 iki 2006 m. galimybių santykis vartoti narkotikus merginoms, turinčioms dažnai vartojusių „klubinius“ narkotikus draugų, padidėjo daugiau kaip du kartus (nuo 2,64 iki 8,74; p=0,021). Ypač didelis galimybių santykio pokytis (nuo 2,87 iki 17,85; p<0,001) nustatytas merginų grupėje, išanalizavus narkotikų vartojimo sąsajas su lankymusi vakarėliuose, kur buvo vartojama marihuana ir kiti kanapių produktai. „Klubi-

nių“ narkotikų vartojimo poveikis moksleivių narkomanijai 2006 m. sustiprėjo ir merginoms, ir vaikiniams.

Dažnas alkoholinių gėrimų vartojimas (buvo daug kartų girti) moksleivių galimybę tapti narkotikų vartotojais abiejų tyrimų duomenimis, vaikiniams didino daugiau kaip du kartus, merginoms – daugiau kaip keturis kartus, bet tiriamuoju laikotarpiu ši sąveika reikšmingai nekito. Tabako gaminių rūkymo poveikis narkotikų vartojimui itin sustiprėjo merginų grupėje (galimybių santykis padidėjo nuo 3,13 iki 9,14; p=0,050), tačiau vaikinų grupėje kito nežymiai.

Remiantis penktoje lentelėje pateiktais duomenimis, galima daryti išvadą, kad tiriamuoju laikotarpiu įvairių veiksmų sąsajos su narkotikų vartojimu sustiprėjo.

Norėdami išsamiau ištirti narkotikų vartojimo sąsajas su įvairiais socialiniais ir elgsenos veiksniais, analizavome, kurie iš penktoje lentelėje išvardytų veiksmų darė didžiausią įtaką narkotikų vartojimui tiriamuoju laikotarpiu. Atrinkdami požymius pažingsniu būdu, taikėme daugiaveiksnę logistinę analizę. Į modelį buvo įtraukiami tik tie veiksniai, kurie, veikdami kartu, statistiškai reikšmingai buvo susiję su narkotikų vartojimu. Analizės duomenys pateikiami vaikinų grupei (6 lentelė) ir merginų grupei (7 lentelė).

Remiantis šeštoje lentelėje pateiktais duomenimis, 2004 m. vaikinų narkotikų vartojimas reikšmingai buvo susijęs su jų dalyvavimu vakarėliuose, kur buvo vartojama marihuana ir „klubiniai“ narkotikai. Narkotikų vartojimas buvo susijęs su draugais, rūkančiais marihuaną, ir tabako gaminių rūkymu. 2006 m. tyrimo duomenimis, vaikinų narkotikų vartojimas labiausiai buvo susijęs su mokyklos baigimu Klaipėdoje, daug

5 lentelė. Bet kurio narkotiko vartojimo galimybių santykis, atsižvelgiant į apklausos metus ir lytį: vienaveiksnės logistinės regresijos duomenys

Nepriklausomi kintamieji	Lytis	Galimybių santykis ir jo 95 proc. PI		P, vienpusis t testas*
		2004 metai	2006 metai	
1. Mokyklą baigė Klaipėdoje (lyginant su kitur baigusiais mokyklą moksleiviais)	Vaikinai	2,91 (2,02–4,18)	5,05 (2,47–10,34)	0,302
	Merginos	1,14 (0,76–1,69)	4,14 (1,95–8,80)	0,010
2. Turi draugų, reguliariai rūkančių marihuaną (lyginant su neturinčiais tokių draugų moksleiviais)	Vaikinai	4,80 (3,23–7,13)	2,99 (1,61–5,55)	0,403
	Merginos	2,33 (1,50–3,59)	3,20 (1,63–6,30)	0,631
3. Turi draugų, dažnai vartojančių „klubinius“ narkotikus (lyginant su neturinčiais tokių draugų moksleiviais)	Vaikinai	2,87 (1,92–4,28)	6,10 (3,02–12,33)	0,162
	Merginos	2,64 (1,73–4,02)	8,74 (4,14–18,48)	0,021
4. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojama marihuana (lyginant su nedalyvavusiais tokiam vakarėlyje moksleiviais)	Vaikinai	9,58 (6,15–14,91)	3,89 (2,11–7,17)	0,071
	Merginos	2,87 (1,91–4,33)	17,85 (7,76–41,05)	<0,001
5. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojami „klubiniai“ narkotikai (lyginant su nedalyvavusiais tokiam vakarėlyje moksleiviais)	Vaikinai	6,17 (3,99–9,56)	7,31 (3,61–14,81)	0,772
	Merginos	11,08 (6,72–18,28)	12,18 (5,52–26,87)	0,843
6. Gavo pasiūlymą išbandyti marihuaną (lyginant su negavusiais tokių pasiūlymų moksleiviais)	Vaikinai	4,32 (2,71–6,89)	7,57 (3,21–17,81)	0,415
	Merginos	4,56 (2,85–7,30)	12,02 (5,09–28,39)	0,128
7. Gavo pasiūlymą išbandyti „klubinius“ narkotikus (lyginant su negavusiais tokių pasiūlymų moksleiviais)	Vaikinai	2,54 (1,76–3,65)	7,04 (3,66–13,56)	0,025
	Merginos	6,44 (4,08–10,15)	15,60 (6,86–35,44)	0,150
8. Buvo daug kartų (>20 kartų) girti (lyginant su mažiau kartų buvusiais girtais moksleiviais)	Vaikinai	2,75 (1,70–4,45)	2,38 (1,09–5,20)	0,801
	Merginos	4,08 (1,96–8,50)	4,77 (2,24–10,14)	0,933
9. Rūko tabako gaminius (lyginant su nerūkančiais moksleiviais)	Vaikinai	2,82 (1,93–4,11)	1,87 (1,03–3,38)	0,459
	Merginos	3,13 (2,04–4,79)	9,14 (4,22–19,79)	0,050

* Lyginant 2004 ir 2006 m. apskaičiuotus galimybių santykius.

draugų, vartojančių „klubinius“ narkotikus, turėjimu, su pasiūlymais išbandyti „klubinius“ narkotikus. Taigi, marihuanos ir kitų kanapių produktų „pasiūla“ bei tabako gaminių rūkymas 2006 m. vaikinams išitraukiant į narkotikų vartojimą, tapo mažiau reikšmingi, o didelės įtakos turėjo tai, iš kur vaikinai atvykę (kur baigė mokyklą), kokia buvo jiems „klubinių“ narkotikų „pasiūla“.

Analizuojant merginų apklausos duomenis daugiaveiksnės logistinės regresijos metodu 2004 m. tyrimo metu išryškėjo tik du veiksniai, susiję su narkotikų vartojimu: dalyvavimas vakarėliuose, kur buvo vartojami „klubiniai“ narkotikai, ir daugkartinis girtumas (7 lentelė). 2006 m. tyrimo duomenimis, reikšmingi

narkotikų vartojimo veiksniai merginoms tapo mokyklos baigimas Klaipėdos mieste, dalyvavimas vakarėliuose, kur vartojami kanapių produktai ir „klubiniai“ narkotikai.

Rezultatų aptarimas

Siekėme įvertinti ne tik narkotikų vartojimo paplitimą tarp Klaipėdos miesto profesinių mokyklų moksleivių, bet jo pokyčius, atsiradusius per 2004–2006 m., taip pat išanalizuoti, kaip kito narkotikų vartojimo socialinės ir elgsenos sąsajos.

Lietuvoje panašių tyrimų atlikta mažai. Vienas reikšmingiausių A. G. Davidavičienės (2001) atliktas tyrimas Vilniaus profesinėse mokyklose, kuriose buvo

6 lentelė. Vaikinių narkotikų vartojimo galimybių santykis atsižvelgiant į apklausos metus: daugiaveiksnės logistinės regresijos rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	2004 m.		2006 m.	
	p*	Galimybių santykis (95 proc. PI)	p*	Galimybių santykis (95 proc. PI)
1. Baigė mokyklą Klaipėdoje (lyginant su kitur baigusiais mokyklą moksleiviais)			<0,001	9,28 (2,75–31,35)
2. Turi draugų, reguliariai rūkančių marihuaną (lyginant su tokių draugų neturinčiais moksleiviais)	<0,001	4,00 (2,12–7,52)		
3. Turi draugų, dažnai vartojančių „klubinius“ narkotikus (lyginant su tokių draugų neturinčiais moksleiviais)			<0,001	6,15 (2,41–15,69)
4. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojama marihuana (lyginant su nedalyvavusiais tokiame vakarėlyje moksleiviais)	<0,001	6,00 (3,04–11,83)		
5. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojami „klubiniai“ narkotikai (lyginant su nedalyvavusiais tokiame vakarėlyje moksleiviais)	0,004	2,67 (1,38–5,18)		
6. Gavo pasiūlymą išbandyti „klubinius“ narkotikus (lyginant su negavusiais tokių pasiūlymų moksleiviais)			<0,001	6,04 (2,58–14,13)
7. Rūko tabako gaminius (lyginant su nerūkančiais moksleiviais)	<0,001	4,21 (2,32–7,62)		

* Galimybių santykio statistinis reikšmingumas.

7 lentelė. Merginų narkotikų vartojimo galimybių santykis, atsižvelgiant į apklausos metus: daugiaveiksnės logistinės regresijos rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	2004 m.		2006 m.	
	p*	Galimybių santykis (95 proc. PI)	p*	Galimybių santykis (95 proc. PI)
1. Baigė mokyklą Klaipėdoje (lyginant su kitur baigusiais mokyklą moksleiviais)			0,009	8,32 (1,69–41,02)
2. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojama marihuana (lyginant su nedalyvavusiais tokiame vakarėlyje moksleiviais)			<0,001	16,81 (4,33–65,25)
3. Teko dalyvauti vakarėlyje, kur buvo vartojami „klubiniai“ narkotikai (lyginant su nedalyvavusiais tokiame vakarėlyje moksleiviais)	0,001	4,79 (1,93–11,87)	0,002	10,73 (2,47–46,67)
4. Gavo pasiūlymą išbandyti „klubinius“ narkotikus (lyginant su negavusiais tokių pasiūlymų moksleiviais)			0,001	12,21 (2,73–54,56)
5. Buvo daug kartų (>20 kartų) girtos (lyginant su mažiau kartų buvusiais girtais moksleiviais)	0,019	2,94 (1,20–7,23)		

* Galimybių santykio statistinis reikšmingumas.

apklausti panašaus amžiaus (17–18 metų) moksleiviai (8). Autorės duomenimis, Vilniaus profesinėse mokyklose kanapių produktus nors kartą gyvenime vartojo 32,2 proc. moksleivių, amfetaminus, ekstazę ir LSD vartojo atitinkamai – 11,5, 4,5 ir 6,1 proc. moksleivių, kitus narkotikus nuo 0,6 iki 2,5 proc. moksleivių. Šie narkotikų vartojimo paplitimo rodikliai beveik du kartus mažesni už tuos, kurie nustatyti šio tyrimo metu. Kadangi šie duomenys surinkti trejais metais anksčiau nei mūsų atliktas pirmasis tyrimas, per šį laikotarpį situacija galėjo žymiai pasikeisti. Tačiau 2001 m. Vilniaus profesinėse mokyklose atliktas tyrimas parodė, kad 12 proc. narkotikų vartotojų yra priklausomybės pavojus, nes jie narkotikus vartoja reguliariai. Be to, šie moksleiviai buvo išbandę penkias ar net daugiau narkotikų rūšių.

Šio tyrimo duomenis palyginome su ESPAD tyrimo, atlikto 2003 m., analogiškais duomenimis (4). ESPAD tyrimo duomenimis, 2003 m. vartoję narkotikus prisipažino 15,6 proc. apklaustų Lietuvos moksleivių. Mūsų atlikto tyrimo duomenimis, narkotikų vartojimo paplitimas net tris kartus didesnis. ESPAD tyrimo imtis – visos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai, vieneriais metais jaunesni už mūsų apklaustus moksleivius, todėl nustatytas didelis narkotikų vartojimo paplitimo skirtumas gali būti aiškinamas amžiaus skirtumu. Aukštus išbandžiusių narkotikus moksleivių procentus pateikė 2003 m. ESPAD tyrėjai ir kitose šalyse (Čekijoje – 47 proc., Šveicarijoje – 41 proc., Airijoje – 40 proc., Prancūzijoje – 39 proc., Jungtinėje Karalystėje – 38 proc.) (2).

Nemažą narkotikų vartojimo paplitimą nustatė ir atskirų Europos šalių tyrėjai. 2000 m. Prancūzijos vidurinėse mokyklose atliktas tyrimas parodė, kad tarp 16–18 metų moksleivių 41,4 proc. vartojo kanapes, o 7,4 proc. – buvo vartoję, bet vėliau metę (14). Be to, 33 proc. vartotojų nurodė vartoję kanapes vienerius metus, o 10,4 proc. – daugiau kaip trejus metus. Mūsų tyrimo duomenimis Klaipėdos profesinėse mokyklose 2004 m. reguliariai kanapes vartojo 10,9 proc. (15,6 proc. vaikinių ir 4,9 proc. merginų), 2006 m. – 13,6 proc. (21,5 proc. vaikinių ir 4,0 proc. merginų).

Daugelyje šalių bendrasis narkotikų vartotojų skaičius neauga, tačiau narkomanijos problema Europos šalyse didėja, nes vis daugiau paauglių narkotikus vartoja reguliariai, svaiginimuisi vartoja kelias narkotikų rūšis, o pirmojo išbandymo amžius nuolat jaunėja (5, 15–17). Šio tyrimo metu nustatyta, kad 2004 m. beveik 40 proc., 2006 m. apie 55 proc. narkotikų vartotojų buvo išbandę dvi ir daugiau narkotinių medžiagų rūšių.

2003 m. net 19 proc. Jungtinės Karalystės narkotikus vartojančių moksleivių vartojo dvi ar daugiau narkotinių medžiagų. Panašius duomenis pateikia Airijos, Vokietijos ir Čekijos tyrėjai (15). Šiaurės Italijoje 2006 m. atliktas tyrimas (tiriamųjų amžiaus vidurkis – 25,1 metų) parodė, kad 58 proc. jaunuolių muzikinių renginių metu vartoja marihuaną, 55 proc. – hašišą, 24 proc. – kokainą, 13 proc. – ekstazę, 13 proc. – amfetaminus (16). Net 26 proc. tiriamųjų vienu metu vartojo kelias narkotikų rūšis, 52 proc. – alkoholinius gėrimus ir narkotikus kartu.

Mūsų atlikto tyrimo duomenimis, 2006 m. „klubinius“ narkotikus merginos vartojo dažniau nei vaikinai, nors 2004 m. tokia tendencija dar nepastebėta. Užsienio tyrėjai jau 2003 m. nurodė, kad amfetaminus, ekstazę (Austrijoje, Čekijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje), netgi heroiną (Suomijoje ir Nyderlanduose) merginos vartojo dažniau nei vaikinai (4). Tai susirūpinimą keliantis reiškinys, nes „klubiniai“ narkotikai ir heroinas greičiau nei kanapių produktai sukelia priklausomybę. Be to, dėl jautresnio merginų organizmo cheminėms medžiagoms greičiau gali pasireikšti įvairių psichinių – somatinių sutrikimų, kurie ypač pavojingi merginos, būsimos motinos, ir jos kūdikio sveikatai (12, 18, 19).

Mokyklų pedagogai ir narkotikų prevencijos specialistai turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad 2006 m. narkotikų vartojimas daugiausia išaugo jauniausių (17–18 metų) merginų grupėje.

Apibendrinus 2004 ir 2006 m. Klaipėdos profesinio ugdymo mokyklų pirmojo kurso moksleivių narkotikų paplitimo tyrimo duomenis, galima teigti, kad per dvejus stebėjimo metus padidėjo keletas narkotikų vartojimo rodiklių. Tai rodo, kad jaunų žmonių poreikis svaigintis didėja: nuo santykinai lengvesnių narkotikų (marihuanos) pereinama prie stipresnių, vis daugiau atsitiktinių vartotojų tampa reguliariais vartotojais. Tiriamuoju laikotarpiu įvairių veiksmų sąsajos su narkotikų vartojimu sustiprėjo. Ypač išryškėjo „klubinių“ narkotikų, kuriuos vartoja draugai arba šie narkotikai yra vartojami bendraamžių susibūrimų vietose, vaidmuo. Taigi, narkotikai tvirtai įsigali paauglių populiacijoje: nebereikia narkotikų reklamuoti ir siūlyti, vartotojai patys žino kelius, kur jų gali įsigyti (10, 20).

Kitas nerimą keliantis tyrimo rezultatas – Klaipėdos miesto profesinėse mokyklose narkotikus vartojančių moksleivių skaičiaus augimą pastaraisiais metais sąlygojo iš to paties miesto mokyklų atėję mokyti paaugliai, nes jie palyginti su atvykusiais iš kitur dažniau buvo išbandę narkotikus. Tai rodo narkomanijos problemos didėjimą ir Klaipėdos miesto bendrojo la-

vinimo mokyklose. Visa tai rodo, kad narkotikų vartojimo prevencija Klaipėdos mieste turi būti sprendžiama integruotai, įtraukiant bendrojo bei profesinio ugdymo sistemos pedagogus, taip pat visuomenės sveikatos specialistus, socialinius darbuotojus, jaunimo psichologus, įvairias valstybines ir nevyriausybinės organizacijas.

Išvados

1. 2004 m. tyrimo duomenimis, narkotikus nors kartą buvo vartoję 56,0 proc. Klaipėdos profesinių mokyklų vaikinių ir 42,0 proc. merginų. Standartizavus duomenis pagal mokyklos baigimo vietą (Klaipėdos mieste ar kitur), 2006 m. nustatytas narkotikų paplitimo padidėjimas tarp vaikinių iki 65,5 proc. ($p < 0,05$), tarp merginų – iki 44,0 proc. ($p > 0,05$). Narkotikų vartojimo paplitimas daugiausia padidėjo tarp vyriausių (19 metų) tyrime dalyvavusių vaikinių ir tarp jau-

niausių (16–17 metų) tyrime dalyvavusių merginų.

2. 2004–2006 m. reikšmingai padidėjo „klubinių“ narkotikų vartojimas tarp merginų (nuo 21,5 iki 29,8 proc.) ir jos pagal šį rodiklį pralenkė vaikus. Be to, išsiplėtė vartojamų narkotikų sąrašas, padaugėjo moksleivių, išbandžiusių ne vieną, o kelias narkotikų rūšis. Net du kartus 2006 m. išaugo reguliariai (daug kartų) „klubinius“ narkotikus vartojusių abiejų lyčių moksleivių skaičius.

3. 2004–2006 m. stiprėjo socialinių ir elgsenos veiksnių sąsajos su narkotikų vartojimu. Moksleivių narkotikų vartojimas reikšmingai buvo susijęs su mokyklos baigimo vieta (baigę mokyklą Klaipėdos mieste dažniau vartojo narkotikus), bendravimu su draugais, dažnai vartojančiais narkotikus, dalyvavimu vakarėliuose, kur paaugliai vartoja narkotikus, gautais pasiūlymais išbandyti narkotikus, taip pat su pačių paauglių girtavimu ir rūkymu.

Prevalence of drug use among students of vocational schools in Klaipėda city, Lithuania, in 2004–2006

Dalia Jurgaitienė, Apolinaras Zaborskis¹, Linas Šumskas¹

Klaipėda University, ¹Institute for Biomedical Research, Kaunas University of Medicine, Lithuania

Key words: drugs; marihuana; prevalence; adolescents; vocational schools.

Summary. The aim was to evaluate the prevalence and trends of drug use among students of vocational schools in Klaipėda city and to establish the relationships between psychosocial factors and drug abuse.

Participants and methods. Two cross-sectional questionnaire surveys were carried out among first-year students of vocational schools in Klaipėda. Random samples of 912 and 342 students aged 16–19 years (representatives of Western part of Lithuania) were questioned in 2004 and 2006, respectively. Questionnaires were filled out anonymously in the classroom. Questions have covered information on drugs such as marihuana, club drugs, injectable drugs, and other drugs. Logistic regression was used for evaluation of relationship between drug use and different psychosocial and behavioral determinants of drug use.

Results. In 2004, 56.0% of male respondents and 42.0% of female respondents have reported any drug use during their life. The analysis of standardized data (by the place of residence) showed an increase in the prevalence of drug use during 2004–2006: up to 65.5% in boys ($P < 0.05$) and up to 44.0% in girls ($P > 0.05$). Percentage of club drug users increased significantly in girls (from 21.5% to 29.8%; $P = 0.040$) and exceeded the level of boys. The average number of drugs of different types used by boys changed slightly from 1.57 to 1.63 ($P > 0.05$), but increased significantly in girls (from 1.49 to 1.88, $P < 0.001$). The use of drugs was related to school location (graduates of Klaipėda schools used drugs more frequently), communication with friends who use drugs, participation in the parties where drugs are used, alcohol use, and smoking. In 2006 survey, more significant relationship between drug use and social and behavioral factors was observed.

Conclusion. Several indicators of drug use showed a significant increase in drug abuse among students of vocational schools in Klaipėda during the period of 2004–2006. Multisectorial efforts and integrated preventive measures should be applied for the prevention of epidemics of drug use in Klaipėda city.

Literatūra

1. Grimalauskienė O, editor. Narkomanijos problema Lietuvoje 2001. (Drug abuse problems in Lithuania, 2001.) [cited May 2008]. Vilnius: Sveikatos apsaugos ministerija; 2001. Available from: URL: <http://www.nkd.lt/asas.file.php?i=95>.
2. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 metinis pranešimas. (Annual Report of the Department for Drug Control at the Government of Lithuania, 2004.) [cited May 2008]. Vilnius; 2004. Available from: URL: http://www.nkd.lt/files/20041115National_report_2004lt.pdf.
3. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 metinis pranešimas. (Annual Report of the Department for Drug Control at the Government of Lithuania, 2006.) [cited May 2008]. Vilnius; 2006. Available from: URL: http://www.nkd.lt/files/metiniai_pranesimai/METINIS_PRANESIMAS_2006/metinis_pranesimas_2006lt.pdf.
4. Hibell B, Andersson B, Bjarnason T, Ahlström S, Balakireva O, Kokkevi A, et al. The 2003 ESPAD Report – alcohol and other drug use among students in 35 European countries. Swedish Council for information on alcohol and other drugs CAN and Council of Europe (Pompidou group). Stockholm: Modinttryckoffset AB; 2004.
5. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Annual Report 2005: The State of the Drugs Problem in Europe. Lisbon, Portugal: EMCDDA, 2005. [cited May 2008]. Available from: URL: <http://ar2005.emcdda.europa.eu/lt/page001-lt.html>
6. Zaborskis A, Makari J. Lietuvos moksleivių gyvenimas: raida 1994–1998 ir vertinimas tarptautiniu požiūriu. (Health behaviour of Lithuanian schoolchildren: trends in 1994–1998 and cross-national comparison.) Panevėžys: E. Vaičekausko leidykla; 2001. p. 136.
7. Goštautas A. Tabako ir etanolio vartojimas Lietuvoje 1972–2003 metais ir profilaktikos perspektyva. (The consumption of tobacco and ethanol in Lithuania during 1972–2003, and the prospects of prevention.) Kaunas: VDU leidykla; 2004. p. 81.
8. Davidavičienė AG. Vilniaus profesinio mokymo įstaigų moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo tyrimas. (A study on drug use among students of vocational schools in Vilnius.) Vilnius: UAB „Efrata“; 2001.
9. Profesinių mokyklų moksleivių sveikata ir socialinė aplinka. (Health and social environment of vocational school students.) Higienos instituto mokslinio darbo ataskaita. Vilnius: Higienos institutas; 2003.
10. Jurgaitienė D, Pilipavičius R, Vainoriūtė L. Narkotikų vartojimas tarp Klaipėdos profesinio mokymo įstaigų I kurso vaikų. (Drugs use among first grade students of vocational schools in Klaipėda.) Visuomenės sveikata 2006;2(33):44–50.
11. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 metinis pranešimas. (Annual Report of the Department for Drug Control at the Government of Lithuania, 2005.) [cited May 2008]. Vilnius; 2005. Available from: URL: http://www.nkd.lt/files/metiniai_pranesimai/NKD_2005/NKD_met_pranesimas_2005_pilnas.pdf
12. Froeschle J. The efficacy of drug prevention/intervention program on adolescent girls. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy submitted to the faculty of the Graduate School of Education at Texas A & M University. Texas: Corpus Christi; 2005.
13. Šumskas L, Zaborskis A. Alcohol consumption in Lithuanian school-aged children during 1994–2002. Medicina (Kaunas) 2004;40:1117–23.
14. Chabrol H. Epidemiological study of cannabis abuse dependence in 256 adolescents. Encephale 2000;26:47–9.
15. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Annual Report 2004: The state of the drugs problem in the European Union and Norway [cited May 2008]. Lisbon, Portugal: EMCDDA; 2004. Available from: URL: <http://ar2004.emcdda.europa.eu/lt/home-lt.html>.
16. Pavarin RM. Substance use and related problems: a study on the abuse of recreational and not recreational drugs in Northern Italy. Annali Dell'istituto Superiore Di Sanità 2006; 42:477–84.
17. Kokkevi A. Psychosocial correlates of substance use in adolescence: a cross-national study in six European countries. Drug Alcohol Depend 2007;86:67–74.
18. Isralowitz R. Gender differences in prevalence of drug use among high risk adolescents in Israel. Addict Behav 2006;31: 355–8.
19. Eriksson M, Jonsson B, Stenroth G, Zetterström R. Amphetamine abuse during pregnancy: environmental factors and outcome after 14–15 years. Scand J Public Health 2000;28: 154–7.
20. Jurgaitienė D, Targamadžė V. Marihuanos ir kitų narkotikų vartojimo sąsajos tarp paauglių. (Relations between usage of marijuana and other drugs among teenagers.) Medicina (Kaunas) 2006;42(10):843–51.

Straipsnis gautas 2008 04 14, priimtas 2008 06 16

Received 14 April 2008, accepted 16 June 2008